

EIX 9: ANTIRACISME I DECOLONIALITAT

Visibilitzar els col·lectius racialitzats i promoure una educació no eurocèntrica

Fatou Kine Diagne Sy, Eréndira León Salvador

Fotografia de [Marta Mas Girones](#)

A banda de les dues autores, en aquest article hi han contribuït les següents persones: Clara Jorge Blanco, Jeffrey Abé Pans, Kaire Deucalino Muvuma, Marcel Alcántara Flores, Moussa Adama Balde, Moustapha Ady Mbaye Toure, Núria Pedrós Barnils i Silvia Eugenia Caraballo Sánchez.

Quan parlem de realitats socials, de joventut i d'activisme, és impossible deixar fora els moviments antiracistes i decolonials; aquells que exigeixen la fi de la discriminació racial a través de processos de descolonització cultural efectiva han intensificat la seva importància amb la pandèmia de la Covid-19, en què el jovent es troba al centre del debat i de la lluita. Aquestes mobilitzacions es constitueixen de diferents formes, intensitats i punts de vista arreu del globus terraqüi, però en conjunt es mostren com a parts fonamentals del desenvolupament d'una nova societat. És per això que és tan important entendre les bases d'aquesta mena de moviments des d'un punt activista ampli, en diàleg amb la perspectiva acadèmica. Per parlar d'antiracisme i entendre'l a escala global, local i intergeneracional, és necessari situar aquesta lluita, definir d'on ve i quins són els conceptes fonamentals

d'aquest procés.

Conceptes

El racisme és concebut per Franz Fanon com un sistema de jerarquies produït políticament a escala global, que marca la superioritat suposada d'uns cossos sobre d'altres —encara que no necessàriament en termes racials— [1], que ha estat sistemàticament perpetuada durant segles de dominació colonial i neocolonial [2]. En aquest sentit, a les persones considerades “superiors” els hi és reconeguda socialment la seva humanitat i, per tant, l'accés a drets humans i civils. En canvi, a les persones considerades “inferiors” se'ls qüestiona la seva humanitat i els és negat l'accés als seus drets fonamentals.

Altrament, la colonialitat —diferent del colonialisme, sent aquesta l'expressió més contemporània de les relacions racistes de poder— ha estat àmpliament conceptualitzada per l'acadèmia i l'activisme llatinoamericà Aníbal Quijano, qui, en una línia molt similar a la de Fanon, ha definit la “colonialitat del poder” com un dels elements constitutius del capitalisme global, fonamentat en la imposició d'una classificació racial/ètnica de la població del món, i que opera a cadascun dels plànols, àmbits i dimensions de l'existència quotidiana i social [3].

Quan parlem d'antiracisme és important distingir entre dos plànols: aquell que es mostra com una resposta i conseqüència de la jerarquizació racial i aquell que se centra en la presa de consciència col·lectiva, en la feina d'establir, reforçar i mantenir una comunitat. Tots dos es troben fermament entrelaçats i coexisteixen, però quan parlem d'aquest concepte és important comprendre que no es tracta tan sols d'un moviment en resposta de i cap a fora, sinó que també té com a objectiu primordial una feina interna, que reforci les entranyes de la diàspora. Les concentracions i manifestacions tenen com a finalitat última la creació i consolidació d'un subjecte polític racialitzat per a promoure canvis estructurals i no mantenir-se en un activisme únicament performatiu [4].

El racisme és concebut com un sistema de jerarquies produït políticament a escala global

Preses en conjunt, aquestes definicions constitueixen un punt de partida des d'una perspectiva global, interseccional i de justícia intergeneracional. Sobre aquesta base es plantegen problemàtiques i, en conseqüència, propostes de canvi perquè disminueixin aquestes jerarquies que impossibiliten una igualtat d'oportunitats per a una gran part de la població mundial.

Marc temporal i geogràfic

El racisme que vivim actualment a nivell global, però molt particularment a nivell local, té uns antecedents i troba un espai en el qual desenvolupar-se gràcies al passat colonial espanyol del qual no s'ha fet una labor de memòria històrica ni reparació. En efecte, la falta d'un pla educatiu que parli sobre aquest passat respon a una dinàmica de falta de consciència col·lectiva, de polítiques i pràctiques i institucions que han caracteritzat a Espanya a través de 500 anys.

D'altra banda, acadèmia i activisme troben un lloc comú en els moviments decolonials, antiracistes, panafricanistes i abolicionistes que ressonen des dels Estats Units fins a Colòmbia, passant per de Barcelona. El racisme estructural i institucional és una problemàtica global i així ho estan sent les respostes. Malgrat aquesta dimensió, no podem ignorar les especificitats que trobem en el racisme espanyol i local. L'antiracisme surt als carrers i/o escriu articles acadèmics sobre la institució carcerària, o per la mort de George Floyd, però també es qüestiona els Centres d'Internament d'Estrangers i el prominent antigitanisme que ha estat i continua essent present i promogut socialment tant a Espanya com a Europa.

És per això que a través d'aquest projecte hem decidit dialogar sobre les problemàtiques més prominents amb les que es troba l'antiracisme d'avui, i quines són les possibles respostes i propostes que s'estan desenvolupant. Ho fem partint des de les noves maneres d'existir com a subjectes polítics i comunitats que veuen en la lluita contra el racisme i el neocolonialisme la columna vertebral d'una societat global més justa.

Diagnòstic

Com s'ha esmentat prèviament, a través d'un diàleg entre activisme i acadèmia, hem trobat que el racisme tant a nivell global com local es presenta com un repte de gran complexitat, ja que és promogut tant des d'estructures de poder institucional com socials. En aquests diàlegs hem pogut concretar alguns reptes que creiem que tot i que sovint passin desapercibuts, són de summa importància i necessiten ser atesos. En efecte, és aquesta mateixa subtileza, que no és fàcilment vista, la que exerceix violència sobre els col·lectius racialitzats. Així mateix, trobem una continuïtat d'alguns reptes des de la vivència més pròxima, la municipal, a la global. Això és conseqüència del món globalitzat i hiperconectat en el que ocorren aquestes dinàmiques, en el qual els sistemes jeràrquics esmentats per Fanon i Quijano, es tornen cada vegada més grans, i cada vegada marginalitzant a més persones.

Reptes globals. És important fer èmfasi en que, tot i que existeixin reptes a nivell mundial, aquests no invaliden els reptes local i viceversa. D'aquesta manera, trobem que a nivell internacional existeixen mecanismes estatals i supraestatals que produeixen il·legalitat: són aquestes institucions les que decideixen qui pot ser part d'alguna comunitat i qui no, a través de sistemes de fronteres físiques i burocràtiques. L'anterior és particularment alarmant en el cas d'immigrants del Sud Global que arriben als territoris del Nord Global.

Un exemple d'aquests aparells institucionals són les fronteres físiques externes hipermilitaritzades d'alguns països membre de la Unió Europea, i les dificultats per a poder accedir a permisos de residència en aquests.

Connectada a aquestes formes d'exclusió institucional, es troba la discriminació social. En efecte, les pràctiques de discriminació racial són part d'una falta de consciència col·lectiva, i que, tot sovint, porta al fenomen denominat com a 'negació del racisme' en una forma de 'transferència' [5], on sovint es nega el racisme propi d'una societat esmentant una altra societat 'més racista'. Un clar exemple d'això van ser les diferents mobilitzacions europees que s'enfocaven en el caràcter racista de la societat estatunidenca en el pic del moviment de Black Lives Matter, sense qüestionar-se com s'ha tractat sistemàticament a la comunitat romaní i als mecanismes d'exclusió i discriminació als quals s'enfronta la comunitat negra, africana i afrodescendent a Espanya.

Cal una educació antiracista que promogui activament l'antiracisme i la interculturalitat

Finalment, trobem també el problema de la falta de visibilitat i reconeixement de les minories, especialment en els espais de decisió rellevants, sense caure en els tokenismes [6]. L'anterior és summament important per a una representació política i social que faci canvis substancials i estructurals, impactant a nivell local i global de polítiques antiracistes, fora d'una mera quota de diversitat en les organitzacions que sistemàticament exclouen a les persones racialitzades.

Reptes locals. L'anàlisi conjunta de la globalitat i localitat és allò que ens permetrà comprendre la totalitat del racisme, veure'l com una problemàtica internacional no ens ha de fer oblidar que les nostres comunitats, nosaltres i els nostres veïns són víctimes d'un racisme silenciós i local, però igualment perillós. Com a resultat de la nostra anàlisi, en aquest text esborssarem tres punts que necessiten més atenció, en el marc més quotidià i pròxim. La falta d'una educació antiracista, que doti a educadors d'eines per a no ser únicament no-racistes, sinó que promoguin activament l'antiracisme i la interculturalitat, i un pla docent que materialitzi una memòria històrica i la promoció de ments crítiques. Aquesta falta de compromís local impregna també el sistema sanitari espanyol, on trobem traves materials per a accedir a un servei de salut mental públic i compromès amb les realitats i experiències de persones racialitzades.

En efecte, i com ja hem esmentat, la falta de reconeixement de les diferents identitats culturals i la promoció per al desenvolupament d'aquestes en l'estat espanyol, com en la resta del món, impossibilita la creació d'una legislació responsable i conseqüent en matèria d'immigració. Les dificultats delineades en l'actual Llei d'Estrangeria (Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social: Articles 6-8; 11) són un clar exemple de l'articulació institucional nacional que coarta les possibilitats de crear un subjecte polític ampli i conscient, ja que restringeixen les

oportunitats de participació política a molt pocs i amb serioses limitacions.

L'antiracisme i la decolonialitat passen per un treball col·lectiu, en aquest cas, per un debat de dues sessions que uneix acadèmia, activisme i vivències pròpies per a abastar l'amplitud i complexitat d'aquests fenòmens. Les propostes que presentem aquí segueixen aquestes dinàmiques; són el fruit d'un diàleg obert entre 10 activistes i acadèmiques que van ajudar a matisar i reescriure el treball fet en la nostra detecció de problemàtiques que cal treballar per a poder dur a terme la transformació social.

Propostes

De les problemàtiques esmentades anteriorment, se'n van prioritzar tres en el nostre debat, considerant la seva solidesa i la seva viabilitat. Així doncs, discutim i compartim diferents punts de vista per a la posterior materialització de propostes que ajudin a erradicar aquestes problemàtiques.

Propostes locals. Els punts prioritzats a nivell local van ser (i) la falta de reconeixement i promoció del desenvolupament de les i els immigrants a Espanya, que els impedeix organitzar-se de manera àmplia social i políticament, en el marc de l'actual Llei d'Estrangeria; (ii) pel que fa al sistema educatiu, notem una falta d'un pla docent que promogui la memòria històrica i, en general, un treball actiu de conscienciació col·lectiva que reflexioni críticament sobre el passat colonial d'Espanya. Així mateix, hi ha una falta d'espais segurs a les aules per a les i els estudiants racialitzats. Aquesta falta de consciència està lligada a les pràctiques de discriminació cap a les minories, la qual cosa no permet crear polítiques que tinguin un impacte real sobre la discriminació racial. Això es pot constatar no sols a nivell local, sinó també en altres països sota unes certes particularitats del seu context, per la qual cosa, ens sembla un important pont entre allò local i allò global.

D'aquestes problemàtiques es desprenen propostes d'acció locals en les quals (i) s'advoca per l'abrogació de la Llei d'Estrangeria, a través d'accions directes des de l'activisme i a nivell parlamentari, per la qual cosa és fonamental l'organització i enfortiment d'una xarxa intercomunitària conscient, disposada a qüestionar la llei actual (a través d'un equip jurídic, la recol·lecció de recursos i la unió d'associacions). Així mateix, una creació de bases de dades estadística fiable i descentralitzada que pugui recollir totes les vivències de les minories a nivell local. Respecte a la problemàtica en educació (ii) es proposa una modificació en els plans d'estudi en història, donant eines a les generacions més joves per a entendre que el desenvolupament econòmic, polític i social de molts països Europeus va ser fruit del colonialisme, i donar-los eines de pensament crític.

Tenim el repte de visibilitzar i reconèixer les minories ètniques, i evitar que se'ls utilitzi només com una quota de diversitat

Pel que fa als espais educatius, proposem promoure la interculturalitat a través d'una

contractació diversa del professorat, ajudant amb una millor representació de cultures i creences religioses no hegemòniques, també pel que fa a les festivitats. Així mateix, donar espais i eines antiracistes a adults en els diferents barris de Barcelona perquè el canvi es produeixi en totes les capes de la societat, obrint pas a un veritable diàleg intercultural on la premissa no sigui una assimilació cultural de les minories, sinó un aprenentatge de totes les parts.

Propostes globals. Pel que fa als reptes a nivell global, notem que un dels més grans és donar visibilitat i reconeixement a les minories ètniques, especialment en aquelles que pateixen de diferents opressions i han estat sistemàticament marginalitzades. Això és particularment rellevant en els espais de decisió rellevants, on no se'ls usi només com *tokens*, com una quota de diversitat [7]. Per això, creiem que és de vital importància crear xarxes internes i extenses de diferents col·lectius des de baix per a impulsar canvis. Addicionalment s'ha discutit la necessitat d'escoltar els col·lectius sistemàticament silenciats i promoure epistemologies no eurocèntriques, com una manera vàlida de saber col·lectiu i que contribueixi a enriquir els coneixements globals. També es proposa la creació de bases de dades a càrrec d'organitzacions no governamentals que reflecteixin les vivències i sabers de col·lectius racialitzats.

Conclusió

Les reflexions presentades en aquest text són la cristal·lització d'un treball col·lectiu de definició, diàleg i consens sobre els reptes als quals s'enfronta l'antiracisme i la desconstrucció de l'aparell colonial, tant a nivell local com global. Hem conclòs que les problemàtiques més rellevants a nivell local són aquelles que trobem referents a les lleis i les seves institucions, que infereixen en el lliure exercici de dels drets fonamentals de persones migrants, així com els reptes relacionats amb una falta d'educació crítica i decolonial. Trobem així la necessitat de desenvolupar un pla d'abolició de la Llei d'Estrangeria i una educació no-eurocèntrica. Pel que fa als reptes globals, conclourem aquest article recordant la necessitat de reconeixement de les minories ètniques i culturals, creant xarxes internes i extenses de diferents col·lectius. Així com la creació de dades a càrrec d'organitzacions no governamentals compromeses en reflectir les vivències i sabers de col·lectius racialitzats.

L'autoorganització de les lluites antiracistes i el sentiment de comunitat han estat els pilars fonamentals per a la gestació d'aquest projecte. Aquests resultats han estat fruit del treball en comunitat, amb la comunitat i per a la comunitat com a forma de resposta a un sistema que sistemàticament ens deixa en els marges socials.

REFERÈNCIES

1 — Fanon, F. (2009) *Piel negra, máscaras blancas*. Madrid: Akal.

2 — Vegi's:

- Fanon, F. (2009) *Piel negra, máscaras blancas*. Madrid: Akal.
- Quijano, A. (2014) Colonialidad del poder y el cuerpo-territorio. *Cuestiones y horizontes: De la dependencia histórico-estructural a la colonialidad/descolonialidad del poder*, 285-327.

- 3 — Quijano, A. (2014) Colonialidad del poder y el cuerpo-territorio. Cuestiones y horizontes: De la dependencia histórico-estructural a la colonialidad/descolonialidad del poder, 285.
- 4 — García, Y. (2020) *Un sujeto político negro en construcción*. CNAAE. [Disponible en línia](#).
- 5 — Van Dijk, T. A. (1992) Discourse and the denial of racism. *Discourse & Society*, 3(1), 87-118.
- 6 — Kim Ho, H. (2020) 8 formas en que las personas racializadas se tokenizan en organizaciones sin ánimo de lucro. *Afroféminas*. [Disponible en línia](#).
- 7 — *Íbidem*.

Fatou Kine Diagne Sy

Fatou Kine Diagne Sy és estudiant del Grau en Ciències Polítiques i de l'Administració a la Universitat Pompeu Fabra. També és militant de la Comunitat Negra Africana i Afrodescendent (CNAAE). Els seus principals interessos giren al voltant de la unió entre acadèmia i activisme i la promoció per al desenvolupament de joves africanes i afrodescendents. Ha escrit diversos articles sobre l'antiracisme a Espanya i ha col·laborat en jornades per a l'empoderament i autoorganització de la comunitat negra a Espanya, organitzant actes el dia de la dona afrodescendent o participant en programes per a la sensibilització i conscienciació sobre el racisme.

Eréndira León Salvador

Eréndira León Salvador és estudiant del Màster de doble titulació en Estudis d'Immigració de la Universitat Pompeu Fabra (UPF) i la Universitat de Lieja. Graduada en Estudis Globals (UPF) i llicenciada en Filosofia per la Universidad Autónoma de Mèxic, els seus interessos de recerca i activisme se centren en la decolonialitat, l'antiracisme, l'agència, la interseccionalitat i la representació de les persones migrants. Ha participat en diverses conferències sobre reptes globals (ICUR 2020 i 14th Annual Student Conference on Global Challenges: Disaster! 2021), on ha presentat la seva recerca. També ha realitzat estades de recerca sobre les problemàtiques a les quals s'enfronta el sistema d'asil Italià al Consell Nacional Italià de Recerca (CNR) com a part de l'Institut de Recerques sobre Població i Polítiques Socials (IRPPS) a Roma (2020).